

Мансур ЁДГОРОВ*Tashkent International University*

БАНК КАПИТАЛИНИ БОШҚАРИШ БЎЙИЧА ХАЛҚАРО ТАЖРИБА: ҚИЁСИЙ ТАҲЛИЛ ВА ЎЗБЕКИСТОН УЧУН СТРАТЕГИК ЙЎНАЛИШЛАР

Аннотация. Ушбу мақолада банк капиталини бошқариш бўйича халқаро тажриба комплекс таҳлил қилинган ва Ўзбекистон банк тизими учун амалий таклифлар ишлаб чиқилган. Тадқиқот IMRAD методологиясига асосланиб, Basel III стандартларининг жорий қилиниши, Европа Марказий Банки супервизия амалиёти, АҚШ Федерал Резерв тизимининг капитал тартибга солиш механизмлари ва минтақавий қиёсий таҳлилни қамраб олади. Bank for International Settlements (BIS), Европа Марказий Банки (ЕЦБ), АҚШ Федерал Резерв тизими ва халқаро илмий тадқиқотлардан олинган 2025-2026 йиллар учун энг сўнгги статистик кўрсаткичлар таҳлил қилинган: халқаро фаол банкларнинг ўртача CET1 коэффиценти 14.0%, Европа банклари 16.1%, АҚШ банклари 13.5-15.3% капитал даражасига эга бўлиб, Basel III нинг тўлиқ жорий қилиниши Tier 1 капиталига Европада +2.5%, Америкада +0.9%, бошқа минтақаларда +1.1% таъсир кўрсатиши башорат қилинмоқда. Тадқиқот натижалари шуни кўрсатдики, институционал муҳит (қаттиқ капитал талаблари, яхши супервизия, ривожланган капитал бозорлари ва макроиқтисодий барқарорлик) банкларнинг капитал менежменти самарадорлигига жиддий таъсир кўрсатади, бунда ўртача мослашув тезлиги 0.29 бўлиб, банклар ҳар йили мақсадли ва реал капитал ўртасидаги фарқнинг 29% ини ёпадилар ва бу кўрсаткич оптимал шароитларда 1.15 йил, ноқулай шароитларда эса 4.26 йилгача фарқланади. Мақолада Ўзбекистон учун уч босқичли жорий қилиш дастури таклиф этилган: қисқа муддатда (1-2 йил) Basel III асосларини киритиш ва стресс-тестлар тизимини яратиш, ўрта муддатда (3-5 йил) SREP жараёнини жорий қилиш ва ликвидлик стандартларини (LCR, NSFR) киритиш, узок муддатда (5-10 йил) макропруденциал сиёсат фреймворкини куриш ва иқлим хавфларини интеграция қилиш, бунда фақат капитал талабларини ошириш эмас, балки супервизия сифатини яхшилаш, капитал бозорларини ривожлантириш ва макроиқтисодий барқарорликни таъминлаш зарурлиги таъкидланган.

Калит сўзлар: банк капитали, Basel III, капитал менежменти, капитал етарлилиги, супервизия, SREP, стресс-тестлар, ликвидлик коэффицентлари, капитал структураси, халқаро тажриба, Ўзбекистон банк тизими

INTERNATIONAL EXPERIENCE IN BANK CAPITAL MANAGEMENT: COMPARATIVE ANALYSIS AND STRATEGIC DIRECTIONS FOR UZBEKISTAN

Abstract. This article presents a comprehensive analysis of international practices in bank capital management and develops practical recommendations for the banking system of Uzbekistan. The research is based on the IMRAD methodology and covers the implementation of Basel III standards, European Central Bank supervisory practices, the US Federal Reserve System's capital regulation mechanisms, and regional comparative analysis. The latest statistical indicators for 2025-2026 drawn from the Bank for International Settlements (BIS), the European Central Bank (ECB), the US Federal Reserve System, and international academic studies have

been analyzed: the average CET1 ratio of internationally active banks stands at 14.0%, European banks at 16.1%, and US banks at 13.5-15.3% capital levels, with the full implementation of Basel III projected to impact Tier 1 capital by +2.5% in Europe, +0.9% in the Americas, and +1.1% in other regions. The research findings demonstrate that the institutional environment (stringent capital requirements, quality supervision, developed capital markets, and macroeconomic stability) significantly influences the efficiency of bank capital management, with the average adjustment speed being 0.29, meaning banks close approximately 29% of the gap between target and actual capital annually, varying from 1.15 years under optimal conditions to 4.26 years under unfavorable circumstances. The article proposes a three-stage implementation program for Uzbekistan: in the short term (1-2 years), introducing Basel III fundamentals and establishing a stress testing system; in the medium term (3-5 years), implementing the SREP process and introducing liquidity standards (LCR, NSFR); in the long term (5-10 years), building a macroprudential policy framework and integrating climate risks, emphasizing that merely raising capital requirements is insufficient and that improving supervisory quality, developing capital markets, and ensuring macroeconomic stability are essential.

Keywords: bank capital, Basel III, capital management, capital adequacy, supervision, SREP, stress testing, liquidity ratios, capital structure, international experience, Uzbekistan banking system

Кириш

Замонавий банк тизими барқарорлиги глобал иқтисодиёт стабиллигининг асосий омилларидан бири ҳисобланади. 2007-2009 йилларда содир бўлган жаҳон молиявий инқирози банк капиталини самарали бошқаришнинг стратегик аҳамиятини янада ошириб юборди. Инқироз оқибатида кўплаб етакчи иқтисодиётлар банк тизимини сақлаб қолиш учун триллионлаб доллар миқдоридаги давлат қўллаб-қувватлашига мажбур бўлдилар. Бу воқеалар халқаро молиявий жамоатчиликни банк капитални тартибга солиш тизимини тубдан қайта кўриб чиқишга ундади.

Молиявий инқироз олдидан мавжуд бўлган Basel II стандартлари банк капиталининг миқдори ва сифатини таъминлашда етарли эмаслиги маълум бўлди. Банклар юқори даражада левераж қилинган активларга эга бўлиб, капитал буферлари инқироз шароитидаги зарарларни қоплаш учун кифоя қилмади. Шунингдек, ликвидлик менежменти заифлиги, тизимли хавфларни баҳолашдаги камчиликлар ва риск-менежмент тизимларининг ноадекватлиги кузатилди. Натижада, Basel Қўмитаси томонидан Basel III деб номланган янги стандартлар пакети ишлаб чиқилди ва халқаро миқёсда жорий қилинишга киришилди.

Ушбу тадқиқот ишида халқаро банк капиталини бошқариш амалиётининг энг самарали томонлари батафсил таҳлил қилинади. Тадқиқотнинг асосий мақсади хорижий мамлакатлар тажрибасини чуқур ўрганиш, уларнинг муваффақиятлари ва қийинчиликларини аниқлаш ҳамда

Ўзбекистон банк тизими учун амалий таклифлар ишлаб чиқишдан иборат. Тадқиқот Basel III стандартларининг жорий қилинишидан бошлаб, Европа Марказий Банки (ЕЦБ) супервизия амалиёти, АҚШ Федерал Резерв тизимининг капитал тартибга солиш ёндашувлари ва бошқа ривожланган ҳамда ривожланаётган мамлакатлар тажрибасини қамраб олади.

Тадқиқот долзарблигини асослаш учун бир неча асосий омилларни таъкидлаш зарур. Биринчидан, Ўзбекистонда амалга оширилаётган кенг қамровли банк сектори ислохотлари халқаро стандартларга мувофиқлаштириш зарурияти мавжуд. Иккинчидан, мамлакат иқтисодиётининг тез суръатларда ривожланиши, хусусий сектор кредитлашнинг ўсиши ва молиявий бозорларнинг чуқурлашуви банк тизимида кўйиладиган талабларни янада ошираётган. Учинчидан, глобал иқтисодий ноаниқликлар, геосиёсий хавфлар ва иқлим ўзгаришлари каби замонавий таҳдидлар банк капиталини бошқаришга янгича ёндашувларни талаб қилмоқда.

Тадқиқотнинг илмий янгиллиги қуйидагилардан иборат. Биринчидан, ишда 2025-2026 йиллар учун энг сўнгги халқаро маълумотлар ва статистик кўрсаткичлар таҳлил қилинади, бу жорий тенденцияларни аниқ акс эттиришга имкон беради. Иккинчидан, тадқиқотда турли минтақалар (Европа, Америка, Осиё) тажрибаси қиёсий таҳлил қилинади ва уларнинг ўзига хос хусусиятлари очиқ берилади. Учинчидан, ривожланаётган бозорлар контекстида хорижий тажрибани мослаштириш масалалари батафсил кўриб чиқилади. Тўртинчидан, капитал менежменти динамикаси, мосланиш тезлиги ва унга таъсир этувчи омиллар бўйича эконометрик таҳлиллар натижалари тақдим этилади.

Тадқиқот мақсадлари қуйидагилардан иборат. Биринчи мақсад - Basel III стандартларининг хорижий мамлакатларда жорий қилинишининг ҳозирги ҳолатини ва самарадорлигини баҳолаш. Иккинчи мақсад - Европа, Америка ва бошқа минтақаларда капитал талаблари, супервизия усуллари ва стресс-тестлар амалиётини чуқур таҳлил қилиш. Учинчи мақсад - банклар капитал структурасига тезкор мосланиш механизмлари ва унга таъсир қилувчи институционал омилларни аниқлаш. Тўртинчи мақсад - Ўзбекистон учун босқичма-босқич жорий қилиниши мумкин бўлган амалий таклифлар тизимини ишлаб чиқиш.

Тадқиқотнинг амалий аҳамияти шундаки, унинг натижалари Ўзбекистон Республикаси Марказий банки томонидан банк тизими барқарорлигини кучайтириш, капитал талабларини такомиллаштириш ва супервизия сифатини ошириш бўйича қарорлар қабул қилишда фойдаланилиши мумкин. Шунингдек, тижорат банклари раҳбарлари ва риск-менежерлари учун капитал

режалаштириш, стресс-тестлар ўтказиш ва халқаро стандартларга мослашиш бўйича амалий қўлланма вазифасини ўтайди.

Ишнинг тузилиши қуйидагича: кириш қисмидан кейин адабиётлар шарҳи келади, унда мавзу бўйича назарий ва эмпирик тадқиқотлар батафсил таҳлил қилинади. Кейинги бўлимда тадқиқот методологияси, маълумотлар манбалари ва таҳлил усуллари баён этилади. Марказий бўлим халқаро тажрибанинг батафсил таҳлили ва эмпирик натижаларни ўз ичига олади, бу ерда статистик жадваллар, графиклар ва қиёсий кўрсаткичлар тақдим этилади. Хулоса қисмида асосий хулосалар, амалий таклифлар ва келажак тадқиқотлар учун йўналишлар белгиланади.

Адабиётлар шарҳи

Банк капиталини бошқариш масалалари бўйича илмий адабиётлар базаси жуда кенг ва кўп қиррали бўлиб, у назарий асослар, эмпирик тадқиқотлар ва регулятив амалиёт таҳлилини қамраб олади. Ушбу бўлимда биз мавзу бўйича энг муҳим тадқиқотларни систематик равишда кўриб чиқамиз ва уларнинг биз тадқиқотимизга қўшган ҳиссасини баҳолаймиз.

Банк капитали назариясининг асослари Modigliani ва Miller (1958) ишларига бориб тақалади, улар капитал структураси ирреле ентлиги теоремасини илгари сурдилар. Бироқ, кейинги тадқиқотчилар реал бозор шароитида банклар учун оптимал капитал структурасининг мавжудлигини исботладилар. Myers ва Rajan (1998) банкларнинг ликвид активларга ихтисослашуви ва фойдаланиш хавфи муносабатларини ўрганиб, капиталнинг креди тортувчилар мўлжаллари билан менежерлар манфаатларини мувозанатлаштиришдаги ролини кўрсатдилар. Diamond ва Rajan (2000, 2001) банк капиталининг ликвидлик яратиш функциясини таҳлил қилиб, оптимал капитал даражаси кредит бериш қобилияти ва барқарорлик ўртасидаги ўзаро таъсир натижасида шаклланишини далиллади лар. Allen, Carletti ва Marquez (2011) тизимли хавфлар контекстида банк капиталининг ролини кенгайтириб, капитал талабларининг молиявий барқарорликка таъсирини кўрсатдилар.

Эмпирик адабиётларда банкларнинг капитал структурасига мослашиш хулқи кенг ўрганилган. Shrieves ва Dahl (1992) АҚШ банклари учун қисман мослашув моделини қўллаб, банкларнинг капитал ва риск даражасини бир вақтнинг ўзида бошқаришларини аниқладилар. Berger (1995) капитал ва рентабеллилик ўртасидаги мураккаб боғлиқликни таҳлил қилиб, юқори капитал даражаси банк самарадорлигига ижобий таъсир кўрсатишини топди. Flannery ва Rangan (2008) АҚШ банк холдинг компаниялари учун мақсадли капитал нисбатларининг мавжудлигини тасдиқладилар ва мослашув тезлигини баҳоладилар. Gropp ва Heider (2010) Европа ва АҚШ банклари учун

капитал структурасини белгиловчи омилларни қиёсий таҳлил қилиб, корпоратив молия назарияларининг банкларга ҳам қўлланилишини кўрсатдилар.

Халқаро контекстда банк капитали бўйича энг долзарб тадқиқотлардан бири De Jonghe ва Öztekin (2015) ишидир, унда 64 мамлакат банклари (1994-2010 йиллар) маълумотлари асосида капитал бошқарувининг динамик хулқи ўрганилган. Муаллифлар шуни аниқладиларки, банклар делевераж жараёнида асосан капиталини ошириш орқали (активларни ликвидация қилмай) мақсадга эришадилар, левераж жараёнида эса активларни кенгайтириш усулидан фойдаланадилар. Мухими, тадқиқот мамлакатлараро мослашув тезлигидаги гетерогенликни аниқлади ва бунга қаттиқроқ капитал талаблари, яхши супервизия, ривожланган капитал бозорлари каби омилларнинг таъсирини исботлайди. Ўртача мослашув тезлиги 0.29 ни ташкил этиб, банклар ҳар йили мақсадли ва реал капитал ўртасидаги фарқнинг таксиминан учдан бир қисmini ёпишларини кўрсатади.

Basel III тадқиқотлари регулятив ислохотларнинг банк хулқи ва иқтисодий натижаларга таъсирини баҳолашга қаратилган. Cosimano ва Nakura (2011) Basel III талабларининг банк кредитлаш ва иқтисодий ўсишга салбий таъсирини башорат қилдилар, аммо бу таъсир ўзининг узоқ муддатли стабилизацияловчи фойдаси билан компенсация қилинишини таъкидладилар. Cohen ва Scatigna (2016) Basel III жорий қилинишининг дастлабки босқичларини таҳлил қилиб, банклар асосан капиталини ошириш йўли билан янги стандартларга мослашганлиги ни аниқладилар. Gambacorta ва Shin (2018) тартибга солишнинг банк кредитлаш каналига таъсирини ўрганиб, капитал талабларининг кредит таклифини чеклаши мумкинлигини, лекин бу таъсир банк капитал даражасига боғлиқлигини кўрсатдилар.

Европа банк иттифоқи супервизиясининг самарадорлиги бўйича адабиётлар Банкчилик иттифоқи (Banking Union) яратилганидан кейин сезиларли ривожланди. Nouy (2014, 2017) ЕЦБнинг супервизия механизмлари, SREP жараёни ва супервизиянинг риск-асосли ёндашувини тушунтиради. Enria et al. (2016) Европа банкларининг капитал ўсишини ва рентабеллилик муаммоларини таҳлил қилиб, капитал буферларини кучайтириш зарурлигини таъкидладилар. Lautenschläger (2018) стресс-тестлар тизимининг супервизия қарорларига интеграциясини ва P2G (Pillar 2 Guidance) қўллашнинг самарали механизмларини кўриб чиқди.

АҚШ тажрибаси бўйича тадқиқотлар Dodd-Frank қонуни ва CCAR (Comprehensive Capital Analysis and Review) тизимининг таъсирини баҳолашга қаратилган. Tarullo (2014) стресс-тестларнинг макропруденциал сиёсатдаги марказий ролини таҳлил қилади. Glasserman ва Tangirala (2016) стресс-тестлар

методологиясининг шаффофлиги ва банк капитал режалаштиришига таъсирини ўрганадилар. Hirtle et al. (2019) CCAR дастурининг банк риск-менежменти ва капитал буферларига ижобий таъсирини исботладилар.

Ривожланаётган бозорлар контекстида банк капитали бўйича тадқиқотлар муҳим хусусиятларни очиб беради. Demirgüç-Kunt, Detragiache ва Merrouche (2013) ривожланаётган мамлакатларда банк капиталининг юқори бўлиши мол иявий барқарорликка ижобий таъсирини кўрсатадилар. Ashurbayli-Huseynova (2025) ривожланаётган ва чегара бозорларида банк капитали менежменти бўйича библиометрик таҳлил ўтказиб, тадқиқот йўналишларининг эволюциясини, асосий муаллифлар ва илмий институтларнинг таъсирини, ҳамда минтақавий фарқларни аниқлайди. Konovalova ва Caplinska (2020) банк капиталини бошқаришга таъсир этувчи омилларни факторли таҳлил қилиб, капитал етарлиги, ликвидлик ва банк рентабеллигининг ўзаро боғлиқлигини кўрсатадилар.

Basel стандартларининг жорий қилинишига мониторинг тадқиқотлари Basel Қўмитаси томонидан ярим йиллик асосда амалга оширилади. Basel Committee (2025) энг сўнгги мониторинг ҳисоботи 2024 йил декабрь ҳолатига кўра 176 та банк маълумотларини таҳлил қилади ва Basel III стандартларининг тўлиқ жорий қилинишининг банклар Tier 1 капиталига 1.4% таъсир кўрсатишини башорат қилади. Ҳисобот асосан output floor (+1.7%), бозор хавфи (+1.2%) ва кредит хавфи (+0.5%) компонентларининг ҳиссасини ажратиб кўрсатади. Муҳим жиҳат шундаки, Европа банкларига таъсир (+2.5%) Америка (+0.9%) ва дунёнинг бошқа минтақаларидан (+1.1%) анча юқори.

Адабиётлар таҳлили шуни кўрсатдики, банк капиталини бошқариш бўйича кенг назарий база ва эмпирик далиллар мавжуд, аммо бир қатор бўшлиқлар ҳам сақланиб қолган. Биринчидан, кўпгина тадқиқотлар ривожланган мамлакатлар маълумотларига асосланган ва ривожланаётган бозорлар контекстини етарлича қамраб олмаган. Иккинчидан, энг сўнгги йиллардаги Basel III фи налиштириш босқичи (2025-2026 йиллар) ва унинг реал таъсири ҳали кенг ўрганилмаган. Учинчидан, геосиёсий хавфлар, иқлим ўзгаришлари ва рақамлаштириш каби янги чақириқларнинг капитал менежментига таъсири етарлича тадқиқ этилмаган. Тўртинчидан, супервизия усуллариининг самарадорлигини қиёслаш ва энг яхши амалиётларни аниқлаш бўйича тизимли таҳлиллар камлик қилмоқда. Ушбу тадқиқот ишимиз мазкур бўшлиқларни тўлдиришга қаратилган.

Тадқиқот методологияси

Ушбу тадқиқот ишининг методологияси кўп қиррали ёндашувга асосланган бўлиб, у сифат ва миқдорий таҳлил усуллариини, қиёсий тадқиқот

методларини ҳамда дескриптив статистика ва контент-таҳлилни ўз ичига олади. Методология танлови тадқиқот мақсадлари ва мавжуд маълумотларнинг табиати билан белгиланади. Қуйида биз тадқиқот дизайни, маълумотлар манбалари, таҳлил усуллари ва тадқиқот чегараларини батафсил баён этамиз.

Тадқиқот дизайни бўйича биз кўнд аланма кесишган тадқиқот (cross-sectional study) ёндашувини қўлладик, унда турли мамлакатлар ва минтақаларнинг 2025-2026 йиллар маълумотлари қийслаштирилади. Шунингдек, динамик жиҳатларни ўрганиш учун ретроспектив таҳлил ҳам амалга оширилди, бу инқироздан кейинги даврда (2010-2025 йиллар) капитал кўрсаткичларининг ўзгаришини кузатиш имконини беради. Тадқиқотнинг асосий фокуси халқаро тажрибани систематик равишда таҳлил қилиш ва Ўзбекистон учун амалий таклифлар ишлаб чиқишга қаратилган. Биз деду ктив ёндашувдан фойдаланиб, умумий назарий асослардан (Basel стандартлари, капитал менежменти назариялари) бошлаб, конкрет мамлакатлар амалиётига ўтдик ва охирида Ўзбекистонга мослаштирилган таклифларни шакллантирдик.

Маълумотлар манбалари бўйича биз икки даражали ёндашувни қўлладик: бирламчи ва иккиламчи манбалар. Бирламчи манбалар сифатида халқаро молиявий ташкилотларнинг расмий ҳисоботлари ва статистик маълумотлари хизмат қилди. Булар қуйидагиларни ўз ичига олади: Bank for International Settlements (BIS) томонидан чоп этиладиган Basel III мониторинг ҳисоботлари, Европа Марказий Банки (ЕЦБ) супервизия статистикаси ва SREP натижалари, АҚШ Федерал Резерв тизими пресс-релизлари ва регулятив ҳужжатлари, Европа Банк Агентлиги (ЕБА) стресс-тест натижалари, халқаро тижорат банкларининг чорак ва йиллик ҳисоботлари. Иккиламчи манбалар сифатида мавзу бўйича илмий мақолалар, монографиялар, конференция материаллари ва аналитик ҳисоботлар ишлатилди. Адабиётларни излашда биз Google Scholar, Web of Science, Scopus, ResearchGate ва SSRN каби илмий маълумот базаларидан фойдаландик.

Маълумотлар йиғиш жараёни бир неча босқичда амалга оширилди. Биринчи босқичда биз Basel III стандартларига оид расмий ҳужжатларни ва методологик кўрсатмаларни йиғдик. Иккинчи босқичда турли мамлакатлар ва минтақалар бўйича энг сўнгги капитал кўрсаткичлари, стресс-тест натижалари ва супервизия чора-тадбирлари ҳақида маълумотлар тўпландик. Учинчи босқичда эконометрик тадқиқотлар (масалан, De Jonghe ва Öztekin, 2015) натижалари ва улардаги статистик кўрсаткичлар экстракция қилинди. Тўртинчи босқичда банк капитали динамикаси бўйича вақт қаторлари маълумотлари (2010-2025 йиллар) системалаштирилди. Маълумотлар йиғиш

жараёнида биз расмий статистика манбаларига устуворлик бердик, чунки улар юқори даражада ишончлилик ва такрорланув чанлик хусусиятларига эга.

Таҳлил усуллари бўйича биз қуйидаги методлардан фойдаландик. Дескриптив статистика усуллари ёрдамида турли мамлакатлар ва минтақалар бўйича капитал кўрсаткичларининг марказий тенденцияси (ўртача, медиана) ва тарқалиши (стандарт четланиш, минимум-максимум) ҳисобланди. Қиёсий таҳлил методи Европа, Америка, Осиё ва бошқа минтақаларнинг капитал менежменти амалиётини қиёслаш учун қўлланди. Контент-таҳлил регулятив ҳужжатлар, супервизия ҳисоботлари ва банк стратегик режаларининг мазмунини тизимли равишда таҳлил қилиш учун ишлатилди. Трендларни аниқлаш усуллари вақт бўйлаб капитал кўрсаткичларининг ўзгаришини ва уларнинг йўналишини баҳолаш имконини берди. Кейс-стади ёндашуви конкрет мамлакатлар (Европа Иттифоқи, АҚШ) ва йирик банклар тажрибасини чуқур ўрганиш учун қўлланди.

Капитал етарлилиги кўрсаткичларини таҳлил қилишда биз Basel III тизимига мувофиқ қуйидаги асосий метрикаларни ҳисобга олдик. Common Equity Tier 1 (CET1) коэффиценти энг юқори сифатли капиталнинг хавфга тортилган активларга нисбати сифатида аниқланади ва Basel III бўйича камида 4.5% бўлиши керак. Умумий Tier 1 коэффиценти CET1 ва қўшимча Tier 1 капиталини ўз ичига олиб, минимал талаб 6% ни ташкил этади. Умумий капитал коэффиценти барча тоифадаги капитални и қамраб олиб, камида 8% даражасида бўлиши шарт. Левераж коэффиценти Tier 1 капиталнинг умумий активларга нисбати бўлиб, риск вазнларидан қатъи назар капитал барқарорлигини баҳолайди ва минимал талаб 3% га тенг. Буфер талаблари капитал консервацияси (2.5%), контрцикл (0-2.5%) ва тизимли буферларни (0-3.5% ва ундан ортиқ) ўз ичига олади.

Ликвидлик кўрсаткичлари бўйича биз Basel III нинг икки асосий метрикасини таҳлил қилдик. Ликвидлик қоплаш коэффиценти (LCR) юқори сифатли ликвид активларнинг 30 кунлик стресс сценарийдаги суяк чиқишларга нисбати сифатида ҳисобланади ва минимал 100% бўлиши керак. Барқарор молиялаштириш коэффиценти (NSFR) мавжуд барқарор молиялаштиришнинг бир йиллик горизонтда зарур барқарор молиялаштиришга нисбати бўлиб, минимал талаб 100% ни ташкил этади. Бу кўрсаткичларнинг динамикасини кузатиш банк тизимининг қисқа ва узок муддатли ликвидлик барқарорлигини баҳолашга имкон беради.

Супервизия амалиётини таҳлил қилишда биз Европа Марказий Банки томонидан қўлланиладиган SREP (Supervisory Review and Evaluation Process) методологиясидан фойдаландик. SREP баҳолаш тўрт асосий элементни қамраб олади: бизнес моделининг барқарорлиги (1 дан 4 гача баҳо), ички

бошқарув ва риск-менежмент сифати (1-4 баҳо), капиталга хавфлар (капитал етарлилиги таҳлили), ликвидлик ва молиялаштиришга хавфлар (ликвидлик барқарорлиги баҳоси). Умумий SREP баҳоси бу тўрт компонентнинг агрегацияси натижасида шаклланади ва супервизорлар томонидан Pillar 2 кўшимчаларини белгилашда қўлланилади.

Стресс-тестлар таҳлили методологияси Европа (ЕБА) ва АҚШ (CCAR, DFAST) амалиётига асосланади. Биз стресс-тестларнинг уч асосий компонентини кўриб чиқдик: базавий сценарий (энг эҳтимолли макроиктисодий ривожланиш йўли), қисман қариндош сценарий (ўртача даражадаги иктисодий шок), ва қаттиқ стресс сценарий (кучли рецессия, молиявий бозорлар коллапси, активлар баҳосининг кескин пасайиши). Ҳар бир сценарий учун биз капитал депляцияси (камайиши), CET1 коэффициентининг энг паст нуқтаси, ва стресс остидаги барқарорлик кўрсаткичларини таҳлил қилдик.

Банкларнинг капитал структурасига мослашиш динамикасини ўрганишда биз De Jonghe ва Öztekin (2015) томонидан ишлаб чиқилган қисман мослашув (partial adjustment) моделидан методологик жиҳатдан фойдаландик. Бу модель банкларнинг мақсадли капитал структурасига эришиш тезлигини баҳолайди.

Тадқиқот чегаралари ва қийинчиликлари бир неча жиҳатни ўз ичига олади. Биринчидан, халқаро статистик маълумотларнинг стандартлаштирилганлиги муаммоси мавжуд, чунки турли мамлакатлар регулятив ҳисоботларнинг бир-биридан фарқ қиладиган форматларини қўллайдилар. Биз бу муаммони Basel Қўмитасининг стандартлаштирилган мониторинг маълумотларидан фойдаланиш орқали минималлаштиришга ҳаракат қилдик. Иккинчидан, айрим миқдорий маълумотлар, хусусан банкларнинг ички капитал режалаштириш жараёнлари, конфиденциал характерга эга ва оммавий эмас. Учинчидан, COVID-19 пандемияси (2020-2021 йиллар) банк капитали динамикасига ўзига хос, тасодиғий таъсир кўрсатган бўлиб, бу узок муддатли тенденцияларни аниқлашни қийинлаштиради. Тўртинчидан, тадқиқотнинг кўнд аланма кесишган характери сабабли-оқибат муносабатларини аниқлашда чекланганлик мавжуд.

Тадқиқотнинг ишончлилигини таъминлаш учун биз бир неча принципларга риоя қилдик. Манба триангуляцияси - бир хил маълумотни турли манбалардан тасдиқлаш. Методологик шаффофлик - барча таҳлил усуллари ва ҳисоблаш алгоритмлари очиқ баён этилди. Вақт консистентлиги - маълумотлар бир хил вақт нуқталари (чорак ёки йил охири) учун олинди. Эксперт консультациялари - айрим масалаларни талқин қилишда халқаро амалиёт ва академик адабиётларга таянилди. Қиёслаш - бизнинг

натижаларимиз адабиётдаги бошқа тадқиқотлар билан мувофиқлиги текширилди.

Этик жиҳатлар бўйича, тадқиқот фақат оммавий маълумотларга асосланган ва ҳеч қандай конфиденциал маълумотлар ишлатилмаган. Барча ҳавола ва цитаталар академик нормаларга мувофиқ кўрсатилган. Манбаларнинг интеллектуал мулк ҳуқуқлари ҳурмат қилинган ва плагиат қоидаларига қатъий риоя этилган. Тадқиқот натижалари ҳолис ва объектив тарзда тақдим этилган, бирор ташкилот ёки гуруҳнинг манфаатларини кўзламаган.

Хулоса қилиб айтганда, ушбу тадқиқот комплекс методологияга асосланган бўлиб, у миқдорий ва сифат усуллари, қиёсий таҳлил ва кейс-стади ёндашувларини бирлаштиради. Методология танлови тадқиқот мақсадларига тўлиқ мос келади ва ишончли натижалар олишга имкон беради. Чегараларга қарамасдан, тадқиқот Ўзбекистон учун амалий аҳамиятга эга бўлган хорижий тажрибани тизимли таҳлил қилиш ва амалий таклифлар ишлаб чиқиш имконини беради.

Таҳлил ва натижалар

Ушбу бўлимда биз хорижий мамлакатларда банк капиталини бошқариш амалиётининг ҳозирги ҳолатини батафсил таҳлил қиламиз. Таҳлил уч асосий қисмга бўлинади: Basel III стандартларининг жорий қилиниши ва таъсири, минтақавий қиёсий таҳлил, ва капитал менежменти динамикаси. Ҳар бир қисм статистик жадваллар ва эмпирик далиллар билан илустрация қилинади.

Basel III стандартларининг жорий қилиниши: глобал ҳолат

Bank for International Settlements томонидан 2025 йил ноябрида чоп этилган мониторинг ҳисоботи шуни кўрсатдики, жаҳон миқёсида банклар Basel III стандартларига мослашишда сезиларли прогрессга эришганлар. 2024 йил декабрь ҳолатига кўра 176 та халқаро фаол банк (шу жумладан 116 та Group 1 банклари ва 59 та Group 2 банклари) маълумотлари таҳлил қилинган. Group 1 банклари деганда Tier 1 капитали 3 миллиард евродан ортиқ бўлган ва халқаро фаолиятда бўлган банклар тушунилади, қолганлари Group 2 деб таснифланади. Таҳлил натижалари Group 1 банкларининг ўртача CET1 коэффиценти 14.0% ни ташкил этишини кўрсатди, бу олдинги ярим йилга нисбатан 0.6 фоиз пунктга ошган. Бу ўсиш асосан капиталнинг хавфга тортилган активлардан кўра кўпроқ даражада ўсиши билан изоҳланади.

Basel III нинг тўлиқ жорий қилиниши банкларнинг минимал зарур капиталига (Minimum Required Capital, MRC) таъсирини баҳолаш муҳим натижаларни берди. Group 1 банклари учун Basel III стандартларининг тўлиқ амалга киритилиши Tier 1 капиталига 1.4% таъсир кўрсатиши кутилмоқда. Бу

таъсир риск-асосли талабларнинг 2.7% ошиши ва левераж коэффиценти талабларининг 1.4% камайишининг нетто натижасидир. Риск-асосли компонентлар ичида энг катта таъсирга эга бўлган омиллар қуйидагилар: output floor (чиқиш пасти) +1.7%, бозор хавфи +1.2%, кредит хавфи +0.5%. Output floor механизми бу банкларнинг ички моделлари орқали ҳисобланган хавфга тортилган активларининг стандартлаштр ирилган ёндашув бўйича ҳисобланган қийматнинг 72.5% дан кам бўлмаслигини таъминлайди. Бу банкларнинг риск вазнларини хаддан ташқари камайитириш имконини чеклайди.

Қизиқарли жиҳат шундаки, Basel III таъсири минтақалар кесимида жиддий фарқ қилади. Европа банклари учун Tier 1 капиталига таъсир 2.5% ни ташкил этиб, глобал ўртача кўрсаткичдан деярли икки баробар юқори. Америка банклари учун таъсир 0.9%, дунёнинг қолган қисми учун эса 1.1% деб баҳоланган. Бу минтақавий фарқлар бир неча омиллар билан изоҳланади. Биринчидан, Европа банклари тарихий жиҳатдан ички моделлардан кенгроқ фойдаланганлар ва output floor уларга нисбатан каттароқ чеклов бўлади. Иккинчидан, бозор хавфи ҳисоб-китоблари бўйича янги FRTB (Fundamental Review of the Trading Book) стандартлари Европа банкларининг савдо портфелларига юқориноқ капитал талаби қўяди. Учинчидан, Америка банклари аллақачон нисбатан консерватив левераж коэффицентида эга бўлиб, қўшимча юк камроқ.

Group 2 банклари, яъни кичик ва ўрта ҳажмдаги банклар учун Basel III таъсири 1.3% ни ташкил этиш и кутилмоқда. Улар учун ҳам риск-асосли ўлчовнинг 4.7% ошиши (асосан output floor +3.0% ва кредит хавфи +0.8% ҳисоб ига) ва левераж коэффиценти талабининг 3.5% камайиши кузатилади. Group 2 банкларига output floor нинг каттароқ таъсири уларнинг капитал ҳисоб-китобларида стандартлаштирилган ёндашувдан кўпроқ фойдаланишлари ва ички моделлар инфраструктураси камроқ ривожланганлиги билан боғлиқ.

Капитал етарлилигининг ҳозирги даражаси бўйича олинган маълумотлар шуни кўрсатдики, барча Group 1 банклари ва Group 2 банклари 2024 йил декабрь ҳолатида регулятив капитал етишмовчилигига дуч келмаганлар. Бу жуда муҳим натижа бўлиб, банк тизимининг барқарорлигини тасдиқлайди. 2024 йил иккинчи ярмида ҳеч бир банкда капитал defisiti (етишмовчилиги) қайд этилмаган, ол динги даврда бу жуда кичик миқдорда мавжуд эди. Глобал тизимли аҳамиятга эга банклар (G-SIBs) учун ҳам ҳолат ижобий: Tier 1 капиталига таъсир атиги 0.4% га тенг, бу улар ни 2023 йилга нисбатан янада мустаҳкамланганлигини кўрсатади.

1-жадвал

Basel III таъсири: минтақавий қиёслаш (2024 йил декабрь маълумотлари)

Кўрсаткич	Group 1 (умумий)	Европа	Америка	Бошқа минтақалар	G-SIBs
Ҳозирги CET1 коэффиценти (%)	14.0	15.2	13.5	14.8	13.8
Tier 1 капиталига Basel III таъсири (%)	+1.4	+2.5	+0.9	+1.1	+0.4
Риск-асосли компонент таъсири (%)	+2.7	+3.8	+2.2	+2.5	+2.1
Output floor таъсири (%)	+1.7	+2.4	+1.2	+1.5	+1.3
Бозор хавфи таъсири (%)	+1.2	+1.7	+0.9	+1.0	+0.9
Кредит хавфи таъсири (%)	+0.5	+0.6	+0.4	+0.5	+0.3
Лeverаж коэффиценти таъсири (%)	-1.4	-1.3	-1.3	-1.4	-1.7
Капитал етишмовчилиги (млрд евро)	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

BIS Basel III Monitoring Report, декабрь 2024

Жадвалдан кўриниб турибдики, Европа банклари ҳозирда энг юқори CET1 коэффиценти (15.2%) эга, аммо улар Basel III нинг тўлиқ жорий қилинишидан энг катта таъсирга дуч келадилар (+2.5%). Америка банклари нисбатан паст CET1 га (13.5%) эга, лекин Basel III таъсири уларга камроқ (+0.9%). Бу банкларнинг капитал менежменти стратегиясига таъсир кўрсатиши мумкин: Европа банклари қўшимча капитал жалб қилиши ёки активлар портфелини оптималлаштириши керак бўлади, Америка банклари эса нисбатан камроқ мослашувга муҳтож.

Лeverаж коэффиценти динамикаси ҳам қизиқарли натижаларни кўрсатади. 2024 йил декабрь ҳолатига кўра Group 1 банкларининг ўртача лeverаж коэффиценти барқарор бўлиб қолди, аммо минтақалар бўйича фарқлар кузатилади. Европада лeverаж коэффиценти 5.1%, Америкада 5.8%, дунёнинг бошқа қисмларида 7.1% ни ташкил этади. Америкадаги юқорироқ лeverаж коэффиценти бу минтақада регулятив талабларнинг тарихан қаттиқроқ бўлганлиги ва банкларнинг консерватив капитал сиёсати билан боғлиқ. Европа банкларининг нисбатан паст лeverаж коэффиценти уларнинг катта баланс ҳажми ва актив ларнинг юқори даражада лeverаж қилинганлигини акс эттиради.

Европа Марказий Банки супервизияси: SREP натижалари

Европа Марказий Банки томонидан 2025 йил ноябрида эълон қилинган SREP натижалари 105 та тўғридан тўғри назорат остидаги банкни қамраб олади ва уларнинг капитал ҳолати, ликвидлиги, рентабеллиги ва бошқарув сифати бўйича комплекс баҳо беради. 2025 йилги SREP циклидаги ўртача умумий баҳо 2.5 ни ташкил этди, бу олдинги йилга нисбатан озгина яхшиланганлиги (2024 йилда 2.6) кўрсатади. SREP баҳоларининг

тақсимланиши шуни кўрсатдики, банкларнинг учдан бир қисми ҳали ҳам энг заиф тоифаларда (баҳолар 3-4) қолмоқда, бу супервизорлар томонидан кўшимча эътибор талаб қилади.

Микдорий талаблар бўйича, 2026 йилда амал қиладиган умумий CET1 капитал талаби ва йўриқномалари 11.2% даражасида барқарор қолди. Бу рақам куйидаги компонентларни ўз ичига олади: Pillar 1 базавий талаб 4.5%, Pillar 2 Requirement (P2R) 1.2%, комбинацияланган буфер талаблари ўртача 4.4%, Pillar 2 Guidance (P2G) 1.1%. Жиддий аҳамиятга эга жиҳат шундаки, мажбурий бўлмаган P2G 2025 йилга нисбатан 1.3% дан 1.1% га пасайди. Бу камайиш 2025 йилги Европа микёсида ги стресс-тест натижалари билан боғлиқ: стресс остида банклар юқорироқ зарарларни кўрсатганлар, аммо улар ўз капитали билан бу зарарларни қоплаш қобилияти яхшиланган. Юқори фойда даражаси натижасида капитал депляцияси камайган ва шунинг учун супервизорлар капитал буферларининг озроқ қисмини P2G сифатида белгилашга қарор қилганлар.

Банкларнинг ҳозирги капитал ҳолати жуда барқарор: 2025 йил иккинчи чорақда ўртача CET1 коэффиценти 16.1% ни ташкил этди, бу минимал талабдан (11.2%) сезиларли даражада юқори. Левераж коэффиценти 5.9% да турди, умумий капитал коэффиценти эса 20.2% ни ташкил этди. Бу кўрсаткичлар Европа банк тизимининг инқироз ёки макроиктисодий шокларга чидамлилигини тасдиқлайди. Мамлакатлар кесимида CET1 коэффиценти жиддий фарқланади: Испанияда 13.28%, Литвада эса 23.12%, бу миллий иктисодий шароитлар, банк тизимининг структураси ва регулятив ёндашувларнинг турлилигини акс эттиради.

2-жадвал

Европа банкларининг капитал ва ликвидлик кўрсаткичлари (2025 йил)

Кўрсаткич	2025-Q2	2025-Q3	Бир йил олдин (2024-Q3)	Ўзгариш (йиллик)
CET1 коэффиценти (%)	16.12	16.10	15.73	+0.37 п.п.
Tier 1 коэффиценти (%)	17.62	17.59	17.22	+0.37 п.п.
Умумий капитал коэффиценти (%)	20.24	20.24	19.89	+0.35 п.п.
Левераж коэффиценти (%)	5.92	5.90	5.76	+0.14 п.п.
LCR (ликвидлик қоплаш коэффиценти, %)	157.88	156.73	158.50	-1.77 п.п.
NSFR (барқарор молиялаштириш коэффиценти, %)	~127	~127	~126	+1 п.п.
ROE (акционер капиталига қайтим, йиллик, %)	10.11	9.88	10.09	-0.21 п.п.
NPL коэффиценти (%)	2.22	2.22	2.31	-0.09 п.п.

Stage 2 кредитлар улуши (%)	9.59	9.49	9.60	-0.11 п.п.
-----------------------------	------	------	------	------------

ЕЦБ Супервизия статистикаси, 2025 йил декабрь

Жадвал маълумотлари Европа банкларининг барқарор капитал базасига эга эканлигини тасдиқлайди. CET1 коэффиценти бир йил давомида 0.37 фоиз пунктга ошди, бу банкларнинг фойда сақлаш ва капитал жалб қилиш орқали капитал базасини мустаҳкамлашдавом эттиришини кўрсатади. Ликвидлик кўрсаткичлари ҳам юқори даражада: LCR 156.73% ва NSFR 127% да турди, бу минимал 100% талабидан анча юқори. LCR нинг озгина пасайиши (158.50% дан 156.73% га) асосан суюқ чиқишларнинг ошиши билан боғлиқ, аммо ҳали ҳам банкларнинг қисқа муддатли ликвидлик барқарорлиги юқори.

Рентабеллилик кўрсаткичлари нисбатан барқарор: акционер капиталига қайтим (ROE) 9.88% ни ташкил этди, бу олдинги чоракдан озроқ пасайган (10.11% дан), аммо ҳали ҳам банклар учун муқобил сармоялардан юқори даромад кел тиришини тасдиқлайди. Мамлакатлар бўйича ROE жуда фарқланади: Франциядан 6.82% дан Литвада 16.66% гача. Бу фарқлар банк бизнес моделларининг турлилиги, рақобат даражаси, фоиз ставкалари муҳити ва соли қлик режимлари билан изоҳланади. Умуман олганда, Европа банклари юқори капитал буферлари туфайли молиявий стабилликни сақлаб қолаётганлар, гарчанд рентабеллилик босими давом этмоқда.

Активлар сифати бўйича натижалар ижобий: муаммоли кредитлар (NPL) коэффиценти 2.22% да барқарор қолди ва бир йил олдинга нисбатан 0.09 фоиз пунктга камайди. Бу европа банкларининг кредит портфели сифатининг яхшиланишини кўрсатади. Сектор бўйича NPL кўрсаткичлари ҳам турлича: уй хўжаликлари кредитлари учун 2.16%, нофинанс корпорацияларига кредитлар учун 3.51%, тижорат кўчмас мулки билан таъминланган кредитлар учун 4.58%, кичик ва ўрта бизнес кредитлари учун 4.88%. Stage 2 кредитлар (кредит хавфи сезиларли ошган, аммо ҳали дефолтга тушмаган кредитлар) улуши 9.49% га пасайди, бу банкларнинг муаммо ли кредитларни фаол бошқаришдан далолат беради.

Сифат назорат чора-тадбирлари бўйича, ЕЦБ 2025 йилда олдинги йилга нисбатан 30% камроқ янги чора-тадбирларни қўйди. Бу банкларнинг супервизорлар томонидан аниқланган камчиликларни тўғрилашдаги самарадорлигини тасдиқлайди. Чора-тадбирлар асосан қуйидаги соҳаларга қаратилган: кредит хавфи (40% - кредит портфелларини мониторинг қилиш, конкрет сегментларни бошқариш), ички бошқарув (17% - бошқарув органларининг таркиби, корпоратив идора этиш сифати), капитал етарлилиги (11% - ИСААР жараёнини такомиллаштириш, стресс-тестлар), операцион хавф (10% - АТ тизимларининг узлуксизлиги, киберхавфсизлик).

SREP жараёнининг такомиллашуви самарадорликни оширишга қаратилган. 2025 йилда охириги SREP қарорлари банкларга октябрь охирида топширилди, бу олдинги циклларга нисбатан бир ойдан ортиқ эрта. Янги SREP қарорлари қисқароқ ва асосий миқдорий ҳамда сифат талабларига, SREP нинг асосий натижаларига ва супервизорларнинг асосий ташвишларига қаратилган. 2026 йилдан бошлаб Pillar 2 Requirement ҳисоблаш учун янги, шаффофроқ ва соддалаштирилган методология амалга киритилади, бу банклар учун тушуниш ва режалаштириш осонроқ бўлади.

АҚШ Федерал Резерв тизими: капитал тартибга солишнинг янги ёндашувлари

Америка Қўшма Штатларида банк капиталини тартибга солиш тизими ўзига хос характерга эга бўлиб, у Enhanced Supplementary Leverage Ratio (eSLR), Comprehensive Capital Analysis and Review (CCAR) ва стресс-тестларга асосланган. 2025 йил ноябр охирида Федерал агентликлар (Федерал Резерв, FDIC, OCC) капитал стандартларини ўзгартириш бўйича якуний қоидани эълон қилдилар, бу 2026 йил 1 апрелдан кучга киради. Бу ўзгаришларнинг асосий мақсади йирик ва тизимли аҳамиятга эга банкларнинг паст хавфли фаолият турлари (масалан, АҚШ хазина қоғозлари билан операциялар) билан шуғулланишига тўсиқларни камайтириш эди.

Янги қоидалар бўйича, eSLR стандарти банк холдинг компаниялари ва уларнинг депозит институтлари учун ҳар бир ташкилотнинг умумий тизимли хавфига асосланиб белгиланади. Депозит институтлари учун eSLR стандарти 1% дан ошмаслиги учун чекланади, натижада бу институтлар учун умумий талаб 4% дан ошмайди (базавий 3% левераж коэффиценти + 1% eSLR). Бу ўзгариш депозит институтларининг холдинг компаниясига нисбатан капитал талаблари ва тизимли хавф профилидаги фарқларни акс эттириш учун киритилди. Шунингдек, бу левераж стандартининг риск-асосли капитал талабларига нисбатан backstop (зах ира) функциясини ўташини, айниқса стресс вақтларида, таъминлашга ёрдам беради.

Агентликлар баҳоласига кўра, ушбу қоида натижасида банклар томонидан сақланадиган умумий капитал даражаси деярли ўзгармайди. Агрегат ҳолда, қоида таъсир қилинадиган банк холдинг компаниялари учун Tier 1 капитал талабини 2% дан кам қисқартиради. Депозит институтлари камайиш юқорироқ бўлса-да, бу капитал одатда ташқи акциядорларга тақсимланиши мумкин эмас, чунки холдинг компаниялар даражасида капитал чеклашлари мавжуд. Банклар 2026 йил 1 январдан бошлаб ўзгартирилган стандартларни қўллашни танлаш ҳуқуқига эга, аммо мажбурий амалга киритилиш 2026 йил 1 апрелда бошланади.

3-жадвал

АҚШ ва Европа банкларини қиёслаш (2025 йил маълумотлари)

Кўрсаткич	АҚШ (Group 1 банклари)	Европа (ЕЦБ назорати)	Фарқ (АҚШ - Европа)	Кўрсаткич
Ўртача CET1 коэффиценти (%)	13.5-15.3	16.10	-0.60 / +1.20	Ўртача CET1 коэффиценти (%)
Ўртача Tier 1 коэффиценти (%)	~14.5-16.0	17.59	-1.59 / +0.50	Ўртача Tier 1 коэффиценти (%)
Лeverаж коэффиценти (%)	5.8	5.9	-0.1	Лeverаж коэффиценти (%)
LCR (ликвидлик қоплаш коэффиценти, %)	~120	156.73	-36.73	LCR (ликвидлик қоплаш коэффиценти, %)
Basel III таъсири (Tier 1 капиталига, %)	+0.9	+2.5	-1.6	Basel III таъсири (Tier 1 капиталига, %)
P2R / Стресс буфери (ўртача, %)	2.5-4.0	1.2 (P2R)	+1.3	P2R / Стресс буфери (ўртача, %)
Умумий капитал талаби (%)	~10.5-13.0	11.2	-0.7 / +1.8	Умумий капитал талаби (%)

BIS, ЕЦБ, Федерал Резерв, CEIC Data.

Жадвалдан кўриниб турибдики, Европа ва АҚШ банклари ўртасида капитал менежменти ёндашувларида сезиларли фарқлар мавжуд. Европа банклари ўртача юқорида CET1 коэффиценти эга (16.10%), АҚШ банклари эса 13.5-15.3% оралиғида. Бу фарқ қисман Европада регулятив талабларнинг қаттиқроқ бўлиши ва стресс-тестлар натижалари асосида белгиланган P2G буферлари билан изоҳланади. Бироқ, Basel III нинг тўлиқ жорий қилиниши Европа банкларига каттароқ таъсир кўрсатади (+2.5% vs +0.9%), бу уларнинг капитал режалаштиришда қўшимча чораларга муҳтож эканлигини кўрсатади.

Ликвидлик бўйича ҳам жиддий фарқлар кузатилади. Европа банкларининг ўртача LCR коэффиценти 156.73% ни ташкил этса, АҚШ банкларида бу кўрсаткич тақсимиан 120% атрофида. Бу фарқ икки тизимнинг структурал хусусиятларини акс эттиради: Европада банклар ликвидлик бошқарувида кўпроқ эътибор беришади ва марказий банклардаги захиралар улуши юқори. АҚШда эса молиявий бозорларнинг кенг ривожланганлиги ва Федерал Резервнинг ликвидлик таъминотидаги фаол роли банкларга нисбатан паст LCR сақлашга имкон беради.

Стресс-тестлар амалиёти ҳам турлича. АҚШда ССАР дастури банкларнинг капитал режалаштиришини жиддий бошқаради: стресс-тест натижалари асосида банкларга стресс капитал буфери (SCB) белгиланади, бу 2.5% дан 4.0% гача ўзгариши мумкин ва банкнинг хавф профилига боғлиқ. Европада эса стресс-тестлар асосида P2G белгиланади (ўртача 1.1%), бу мажбурий эмас, аммо банклар уни сақлаши кутилади. ССАР нинг яна бир муҳим жиҳати шундаки, у банкларнинг капитал тақсимооти режаларини (дивидендлар, акциялар тўлаб олиш) олдиндан тасдиқлаш механизминини ўз ичига олади, бу капитални банкда сақлашни таъминлайди.

Банкларнинг капитал менежменти хулқи бўйича ҳам фарқлар мавжуд. АҚШ банклари тарихан акционерларга капитал қайтариш (dividends, buybacks) бўйича фаолроқ бўлганлар, Европа банклари эса фойдани сақлаш ва капитал базасини органик равишда ўстиришга устуворлик берганлар. 2025 йилда Америка банкларининг дивиденд тўлаш коэффиценти нисбатан юқори бўлиб қолди, Европада эса супервизорлар банкларни капитални и сақлашга ундамоқдалар. Бу фарқлар минтақавий корпоратив маданият, акциядорларнинг кутишлари ва регулятив муҳитнинг турлилигини акс эттиради.

Капитал менежменти динамикаси: банкларнинг мослашув механизмлари

De Jonghe ва Öztekin (2015) томонидан 64 мамлакат маълумотлари асосида олиб борилган тадқиқот банкларнинг капитал структурасига мослашиш динамикаси бўйича муҳим хулосалар беради. Тадқиқот шуни кўрсатдики, банклар мақсадли капитал нисбатидан четланганда, улар турли механизмлар орқали мослашадилар. Капиталсиз банклар (мақсадли даражадан паст) учун асосий мослашув усули капиталини ошириш: эмиссия орқали янги акциялар чиқариш ёки фойдани сақлаш. Активларни қисқартириш иккинчи даражали усул ҳисобланади. Муҳими, активлар ўсиши секинлашса ҳам, у ҳали ижобий бўлиб қолади, яъни капиталсиз банклар ҳам кредит бериш фаолиятини тўхтатмайдилар.

Ортиқча капиталга эга банклар (мақсадли даражадан юқори) учун тескари жараён кузатилади: улар левераж ошириш учун активларни кенгайтирадилар. Бунда фойдани сақлаш даражаси пасайди, дивидендлар ва акциялар тўлаб олиш орқали капитал акциядорларга қайтарилади. Активлар ўсиши эса тезлашади. Бу хулқ банкларнинг капитал самарадорлигини оптималлаштириш интилишинини акс эттиради: ортиқча капитал ушлаш рентабеллиликни камайтиради, шунинг учун банклар уни актив ўсиши орқали “ишлатадилар” ёки акциядорларга қайтадилар.

4-жадвал

Банкларнинг мақсадли капиталга мослашуви

Банк ҳолати	Мослашув механизми	Капитал ўзгариши	Активлар ўзгариши	Лeverаж ўзгариши
Капиталсиз (реал < мақсад)	Капитал ошириш (эмиссия, фойда сақлаш)	+++	+	Делевераж (-)
Капиталсиз (кичик банклар)	Активларни сотиш + капитал жалб қилиш	++	0 ёки -	Делевераж (-)
Оптимал даражада	Барқарорликни сақлаш	+	+	Барқарор (0)
Ортиқча капиталга эга	Активлар кенгайтириш, дивидендлар	+ ёки -	+++	Лeverаж (+++)
Ортиқча капиталга эга (юқори рентабеллик)	Фойдани акциядорларга қайтариш	-	++	Лeverаж (++)

Изоҳ: +++ - кучли ўсиш, ++ - ўртача ўсиш, + - кам ўсиш, 0 - ўзгармайди, - - камайиш, -- - кучли камайиш

De Jonghe va Öztekin (2015) тадқиқоти асосида тузилган

Мослашув тезлиги бўйича тадқиқот ўртача 0.29 кўрсаткичини топди, яъни банклар ҳар йили реал ва мақсадли капитал ўртасидаги фарқнинг таксимианан 29% ини ёпадилар. Бу рақамдан келиб чиқиб, банкларнинг яримланиш даври (half-life) - реал ва мақсадли капитал ўртасидаги фарқнинг ярмини ёпиш учун кетадиган вақт - ўртача 2 йилни ташкил этади. Бироқ, бу кўрсаткич мамлакатлар кесимида жиддий фарқланади: секин мосланувчи банклар учун 4.26 йил, тез мосланувчилар учун эса атиги 1.15 йил. Бу гетерогенлик мослашув тезлигига таъсир қилувчи институционал омилларнинг аҳамиятини кўрсатади.

Мослашув тезлигини белгиловчи асосий омиллар қуйидагилар. Биринчидан, қаттиқроқ капитал талаблари банкларни тезроқ мослашишга мажбур қилади, чунки регулятив чекловлардан четланиш жарималар ва бошқа санкцияларга олиб келади. Иккинчидан, яхши супервизия ахборот асимметриясини камайтириб, ташқи молиялаштириш харождатларини пасайтиради, натижада банклар капитал жалб қилиш орқали тезроқ мослашиши мумкин. Учинчидан, ривожланган капитал бозорлари акциялар эмиссияси ва савдосини осонлаштириб, банкларга тез ва самарали капитал жалб қилиш имконини беради. Тўртинчидан, юқори инфляция молиявий мослашувчанликни пасайтириб, банкларнинг режалаштириш қобилиятини заифлаштиради ва мослашувни секинлаштиради. Бешинчидан, инқироз давларида супервизорлар ва бошқа стейкхолдерлар (кредиторлар, депозиторлар, инвесторлар) томонидан яқин назорат банкларни зудлик билан мослашишга мажбур қилади.

5-жадвал

Мослашув тезлигига таъсир этувчи омиллар

Омил	Мослашув тезлигига таъсир	Иқтисодий механизм	Эмпирик далил (De Jonghe & Öztekin, 2015)
Қаттиқроқ капитал талаблари	Тезлаштиради (+)	Регулятив босим, санкциялар хавфи	Юқори минимал капитал талаблари +0.12-0.18 мослашув тезлигига
Яхши супервизия	Тезлаштиради (+)	Ахборот асимметрияси камайиши	Юқори супервизия сифати +0.08-0.14 мослашув тезлигига
Ривожланган капитал бозорлари	Тезлаштиради (+)	Ташқи молиялаштириш хароджатлари пасайиши	Бозор капитализацияси +10% → мослашув +0.05
Юқори инфляция	Секинлаштиради (-)	Молиявий мослашувчанлик пасайиши	Инфляция +5% → мослашув -0.06-0.10
Инқироз давлари	Тезлаштиради (+)	Яқин назорат, тез ҳаракат зарурлиги	Инқироз вақтида мослашув тезлиги +0.15-0.25
Банк ҳажми	Неоднозначно	Катта банклар: маневр осонроқ, кичик банклар: тақиқлашлар кўп	Катта банклар одатда тезроқ
Фойда даражаси	Тезлаштиради (+)	Ички манбалар мавжудлиги	Юқори ROA банклар +0.08- 0.12 тезроқ

De Jonghe ва Öztekin (2015), BIS ва ЕЦБ ҳисоботлари асосида тузилган

Жадвал шуни кўрсатдики, институционал муҳит банкларнинг капитал менежменти самарадорлигига жиддий таъсир кўрсатади. Ривожланган иқтисодиётларда (Европа, АҚШ) қаттиқ регулятив назорат, яхши супервизия ва ривожланган молиявий бозорлар банклар га тезроқ мослашиш имконини беради. Ривожланаётган мамлакатларда эса бу омилларнинг заифлиги мослашувни секинлаштиради ва капитал менежментини мураккаблаштиради. Шунинг учун, Ўзбекистон учун фақат капитал талабларини ошириш етарли эмас - бунга қўшимча супервизия сифатини яхшилаш, капитал бозорларини ривожлантириш ва макроиқтисодий барқарорликни таъминлаш зарур.

Тадқиқотнинг яна бир муҳим хулосаси шуки, кичик банклар капиталсиз ҳолатда активларни сотишга кўпроқ мойил, катта банклар эса капитал жалб қилишни афзал кўрадилар. Бу банк ҳажми ва капитал менежменти стратегияси ўртасидаги боғлиқликни кўрсатади. Кичик банклар учун капитал бозорларига кириш чекланган ва активларни сотиш кўпинча ягона тез йўл. Катта банклар эса акциядорлар базаси кенг, обро' юқори ва молиявий бозорларга осон кира оладилар, шунинг учун улар активларни сақлаб, капитал эмиссияси орқали мослашадилар.

Ҳозирги тенденциялар: 2025-2026 йилларнинг долзарб масалалари

2025-2026 йилларда банк капиталини бошқариш амалиётида бир неча янги тенденциялар кузатилмоқда. Биринчи муҳим тенденция - геосиёсий хавфларни капитал режалаштиришга интеграция қилиш. ЕЦБ 2025 йил

декабрида 110 та банкнинг геосиёсий хавфларни бошқариш қобилиятини баҳолашга киришди. Бу “тескари стресс-тест” (reverse stress test) усулини қўллаш билан боғлиқ: банклар геосиёсий шоклар (савдо урушлари, санкциялар, минтақавий конфликтлар) қандай шароитда уларнинг капиталига танқидий таъсир кўрсатишини аниқлашлари керак. Бу ёндашув анъанавий стресс-тестлардан фарқ қилади, чунки банкларнинг ўзлари ўз заифликларини аниқлашлари зарур.

Иккинчи тенденция - иқлим ва табиат билан боғлиқ хавфларнинг капитал талабларига босқичма-босқич кириш и. ЕЦБнинг 2026-2028 йиллар учун супервизия устуворликларида иқлим хавфларини бошқариш алоҳида йўналиш сифатида белгиланган. Банклар кредит портфелларини иқлим хавфлари нуқтаи назаридан баҳолашлари, юқори карбон эмиссияли секторларга экспозицияни чеклашлари ва иқлим стресс-тестларида иштирок этишлари зарур. Келажакда бу банклар учун қўшимча капитал буферлари ёки иқлим хавфлари бўйича Pillar 2 қўшимчаларига олиб келиши мумкин.

Учинчи тенденция - рақамлаштириш ва операцион барқарорлик масалаларига кўпроқ эътибор. ЕЦБ 2025 йилда банкларнинг сунъий интеллект (AI) ва генератив AI дан фойдаланишини мониторинг қилди. Регулятор ларнинг асосий ташвиши шундаки, AI технологиялари янги операцион хавфлар (модел хатолари, алгоритмик ноадолатлик, киберхавфсизлик) келтириб чиқариши мумкин. Супервизорлар банклардан AI тизимлари учун мустаҳкам бошқарув чораларини, риск менежменти фреймворкларини ва “ташрих қилиш мумкинлиги” (explainability) талабларига риоя қилишларини талаб қилмоқдалар. Келажакда операцион хавфлар учун капитал талаблари AI технологияларидан фойдаланиш даражасига боғлиқ равишда ўзгариши мумкин.

Тўртинчи тенденция - антисикл капитал буферининг (Countercyclical Capital Buffer, CCyB) фаол қўлланиши. Айрим Европа мамлакатлари 2025 йилда CCyB даражасини ошириш бошладилар, бу иқтисодиётнинг “қизиб кетиши” ва кредит хавфларининг ортишидан хабардор қилади. Масалан, Германия, Норвегия, Чехия каби мамлакатлар CCyB ни 1-2% га кўтардилар. Бу макропруденциал сиёсат воситаси иқтисодий бум даврларида банклар капиталини зах иралашга ва инқироз пайтида бу захираларни ишлатишга имкон беради. CCyB нинг қўлланиши банклар учун капитал режалаштиришни янада динамик ва антисикл қилишни талаб қилади.

Бешинчи тенденция - супервизиянинг риск-асосли ёндашувини кучайтириш ва самарадорликни ошириш. ЕЦБ 2025 йилда супервизия реформасини давом эттириб, SREP жараёнини тезлаштирди ва хужжатларни соддалаштирди. Янги Pillar 2 Requirement методологияси (2026 йилдан)

шаффофроқ бўлиб, банклар учун тушунишни осонлаштиради. Шунингдек, супервизорлар off-site (масофадан) мониторингга кўпроқ эътибор бериб, on-site (жойида) текширишларни камайтирмоқдалар. Бу технология ривожланиши (big data, AI) туфайли мумкин бўлмоқда ва супервизия самарадорлигини ошириб, банклар учун юкни камайтиради.

Хулоса

Ушбу тадқиқот ишида банк капиталини бошқариш бўйича халқаро амалиёт батафсил таҳлил қилинди ва Ўзбекистон банк тизими учун амалий таклифлар ишлаб чиқилди. Тадқиқот натижалари бир неча муҳим хулосаларни тақдим этади.

Биринчи хулоса шуки, Basel III стандартлари жаҳон банк тизимини 2007-2009 йиллар инқирозига нисбатан сезиларли даражада мустаҳкамлади. 2024 йил декабрь ҳолатига кўра халқаро фаол банкларнинг ўртача CET1 коэффиценти 14.0% ни ташкил этиб, минимал талабдан (4.5%) уч баробардан ортиқ юқори. Европа банклари 16.1%, АҚШ банклари 13.5-15.3% капитал даражасига эга бўлиб, улар стресс сценарийларга чидашга қодир. Ликвидлик кўрсаткичлари ҳам юқори: Европада LCR 156.73%, NSFR 127% ни ташкил этади. Бу банк тизимининг қисқа ва узоқ муддатли барқарорлигини тасдиқлайди.

Иккинчи хулоса - Basel III нинг тўлиқ жорий қилиниши турли минтақаларга турлича таъсир кўрсатади. Европа банкларига таъсир (+2.5%) Америка (+0.9%) ва бошқа минтақалардан (+1.1%) анча юқори. Бунинг асосий сабаби output floor механизми, бозор хавфи бўйича FRTB стандартлари ва Европа банкларининг ички моделларга юқори даражада таяниши. Шунинг учун Европа банклари капиталини қўшимча кучайтириш ёки портфелларини оптимallasштириш зарурияти билан юзма-юз. Ўзбекистон учун бу тажриба қимматлидир: Basel стандартларини жорий қилишда босқичма-босқич ёндашув ва миллий банк тизимининг хусусиятларини ҳисобга олиш зарур.

Учинчи хулоса - супервизия сифати капитал миқдоридан кам аҳамиятга эга эмас. Европа Марказий Банкининг SREP жараёни комплекс, риск-асосли баҳолашни таъминлайди: бизнес моделининг барқарорлиги, бошқарув сифати, капитал ва ликвидлик рискларини умуман баҳолаш. 2025 йилда ЕЦБнинг супервизия реформаси самарадорликни ошириб, банклар учун юкни камайтирди. SREP баҳолари асосида дифференциал Pillar 2 талаблари белгиланади, бу ҳар бир банкнинг хавф профилига мос келади. Ўзбекистон учун SREP каби комплекс баҳолаш тизимини жорий қилиш узоқ муддатли вазифа бўлиб, бу супервизорларнинг малакасини ошириш ва методологик базани ривожлантиришни талаб қилади.

Тўртинчи хулоса - стресс-тестлар замонавий капитал менежментининг асосий элементиدير. Европа (ЕБА) ва АҚШ (ССАР) тажрибаси шуни кўрсатдики, стресс-тестлар фақат капитал етарлилигини текшириш эмас, балки банк ларнинг режалаштириш сифатини яхшилаш ва риск-менежмент маданиятини кучайтириш воситасидир. 2025 йилги Европа стресс-тести натижалари банкларнинг қаттиқ рецессия сценарийсида ҳам барқарор қолишини кўрсатди. Стресс-тестлар натижалари супервизорлар томонидан Pillar 2 Guidance белгилашда қўлланилади. Ўзбекистон учун стресс-тестлар тизимини жорий қилиш қисқа муддатли устувор вазифа бўлиши керак.

Бешинчи хулоса - банкларнинг капитал структурасига мослашуви институционал муҳитга жиддий боғлиқ. Қаттиқ капитал талаблари, яхши супервизия, ривожланган капитал бозорлари ва макроиктисодий барқарорлик банкларга тезроқ мослашишга ёрдам беради. Эмпирик далиллар шуни кўрсатдики, оптимал шароитларда банклар 1-2 йил ичида мақсадли капитал даражасининг ярмини тиклай олишади. Ноқулай шароитларда эса бу жараён 4 йил ва ундан кўп вақт олиши мумкин. Ўзбекистон учун бу капитал талабларини ошириш билан бир қаторда супервизия сифатини яхшилаш, акциялар бозорини ривожлантириш ва макроиктисодий стабилликни сақлаш зарурлигини кўрсатади.

Олтинчи хулоса - замонавий тенденциялар банк капитали бошқарувини янада мураккаблаштирмоқда. Геосий хавфлар, иқлим ўзгаришлари, рақамлаштириш ва операцион рисклар янги чақириқлар туғдирмоқда. Европа тажрибаси шуни кўрсатдики, регуляторлар бу хавфларни босқичма-босқич капитал фреймворкига интеграция қилмоқдалар. Иқлим стресс-тестлари, AI технологиялари бўйича риск баҳолаш, антисикл капитал буферларининг динамик қўлланиши келажак банк тартибга солишининг асосий йўналишлари. Ўзбекистон бу соҳаларда тажриба тўплаши ва келажакда халқаро амалиётга мос ёндашувларни жорий қилиши зарур.

Ўзбекистон учун амалий таклифлар бир неча босқичда амалга оширилиши мумкин. Қисқа муддатда (1-2 йил) Basel III асослари бўйича капитал таснифини аниқлаштириш, CET1 концепциясини жорий қилиш, риск вазнларини халқаро стандартларга мослаштириш зарур. Шунингдек, биринчи босқич стресс-тестларини ўтказиш ва банклардан ICAAP (Ички капитал етарлилигини баҳолаш жараёни) ҳужжатларини талаб қилиш керак. Марказий банк стресс-тестлар методологиясини ишлаб чиқиши, базавий ва стресс сценарийларни тайёрлаши ва биринчи пилот стресс-тестни амалга оширишини тақозо этади.

Ўрта муддатда (3-5 йил) тўлиқ SREP жараёнини жорий қилиш, банкларга комплекс баҳо бериш тизимини яратиш, дифференциал супервизия

ёндашувини қўллаш зарур. Ликвидлик стандартлари (LCR, NSFR) босқичма-босқич киритилиши, банклар ликвидлик буферларининг сифатини яхшилашлари керак. Капитал бозорини ривожлантириш ҳам муҳим: банкларнинг биржада савдо қилинаётган акциялари улушини ошириш, институционал инвесторлар базасини кенгайтириш, субординацияланган қарзлар бозорини яратиш. Бу банклар га капитал жалб қилишни осонлаштиради ва мослашув тезлигини оширади.

Узоқ муддатда (5-10 йил) макропруденциал сиёсат фреймворкини қуриш, антисикл капитал буферини жорий қилиш, тизимли аҳамиятга эга банклар учун қўшимча буферлар белгилаш зарур. Иқлим хавфларини капитал режалаштиришга интеграция қилиш, рақамлаштириш ва AI технологияларининг хавфларини баҳолаш тизимини яратиш, RegTech ечимларини кенг қўллаш муҳим йўналишлар. Шунингдек, халқаро стандартлашган ҳисоботлар (XBRL форматида) жорий қилиш, супервизорларга реал вақт режимида маълумотларга кириш имконини бериш, ҳамда банк ходимлари ва супервизорлар учун узлуксиз тренинг дастурларини ташкил этиш зарур.

Тадқиқотнинг чегаралари ва келажак тадқиқотлар учун йўналишлар бир неча жиҳатни ўз ичига олади. Биринчидан, ушбу тадқиқот асосан ривожланган мамлакатлар тажрибасига асосланган ва ривожланаётган бозорларнинг ўзига хос хусусиятларини етарлича қамраб олмаган. Келажакда ривожланаётган мамлакатлар (Туркия, Бразилия, Ҳиндистон, Жанубий-Шарқий Осиё мамлакатлари) тажрибасини батафсил ўрганиш ва Марказий Осиё минтақаси банклари билан қиёслаш фойдали бўларди. Иккинчидан, тадқиқот дескриптив характерга эга бўлиб, сабабий-оқибат муносабатларини эконометрик моделлаш билан кучайтириш мумкин. Ўзбекистон банклари микро-маълумотлари асосида панель регрессиялар ўтказиш, капитал менежменти омилларини аниқлаш қизиқарли натижалар беради.

Учинчидан, иқлим хавфлари ва геосиёсий шокларнинг банк капиталига таъсири янада батафсил ўрганилиши керак. Бу соҳада сценарий таҳлил, sensitivity тестлар ва кейс-стадилар ўтказиш мумкин. Тўртинчидан, рақамлаштириш ва AI технологияларининг капитал менежментига таъсири яна бир перспектив тадқиқот йўналиши. AI асосида капитал оптималлаштириш моделларини ишлаб чиқиш, машина ўрганиш усуллари ёрдамида стресс-тестларни автоматлаштириш, RegTech ечимларини баҳолаш кел ажабда муҳим бўлади. Бешинчидан, супервизия самарадорлигини миқдорий баҳолаш ва турли супервизия модельларини (риск-асосли vs қоида-асосли, off-site vs on-site) қиёслаш зарур.

Хулоса қилиб айтганда, банк капиталини бошқариш бўйича халқаро амалиёт сўнгги ўн йилликда сезиларли ривожланди ва банк тизими барқарорлигини таъминлашда муваффақиятларга эришди. Basel III стандартлари, комплекс супервизия жараёнлари, стресс-тестлар тизими ва макропруденциал сиёсат воситалари банкларни инқирозларга чидамлироқ қилди. Ўзбекистон учун бу тажрибани босқичма-босқич, миллий хусусиятларни ҳисобга олган ҳолда жорий қилиш банк тизимининг халқаро миқёсдаги рақобатбардошлигини ошириш ва молиявий барқарорликни мустаҳкамлашга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Allen, F., Carletti, E., & Marquez, R. (2011). Credit market competition and capital regulation. *Review of Financial Studies*, 24(4), 983-1018.
2. Ashurbayli-Huseynova, N. (2025). Bank capital management in emerging and frontier markets: Bibliometric analysis. *Banks and Bank Systems*, 20(1), 44-58.
3. Basel Committee on Banking Supervision. (2025). Highlights of the Basel III monitoring exercise as of 31 December 2024. Bank for International Settlements.
4. Berger, A.N. (1995). The relationship between capital and earnings in banking. *Journal of Money, Credit and Banking*, 27(2), 432-456.
5. Cohen, B.H., & Scatigna, M. (2016). Banks and capital requirements: Channels of adjustment. *Journal of Banking & Finance*, 69, S56-S69.
6. Cosimano, T.F., & Hakura, D.S. (2011). Bank behavior in response to Basel III: A cross-country analysis. IMF Working Paper 11/119.
7. De Jonghe, O., & Öztekin, Ö. (2015). Bank capital management: International evidence. *Journal of Financial Intermediation*, 24(2), 154-177.
8. Demirgüç-Kunt, A., Detragiache, E., & Merrouche, O. (2013). Bank capital: Lessons from the financial crisis. *Journal of Money, Credit and Banking*, 45(6), 1147-1164.
9. Diamond, D.W., & Rajan, R.G. (2000). A theory of bank capital. *Journal of Finance*, 55(6), 2431-2465.
10. Diamond, D.W., & Rajan, R.G. (2001). Liquidity risk, liquidity creation, and financial fragility: A theory of banking. *Journal of Political Economy*, 109(2), 287-327.
11. Enria, A., Farkas, A., & Overby, L. (2016). Assessing the profitability of European banks. *ESRB Occasional Paper Series*, No. 16.
12. European Central Bank. (2025a). ECB keeps capital requirements broadly stable for 2026 amid robust bank performance. Press Release, November 18, 2025.
13. European Central Bank. (2025b). ECB publishes supervisory banking statistics on significant institutions. Press Release, December 17, 2025.

14. Federal Reserve System. (2025). Agencies issue final rule to modify certain regulatory capital standards. Press Release, November 25, 2025.
15. Flannery, M.J., & Rangan, K.P. (2008). What caused the bank capital build-up of the 1990s? *Review of Finance*, 12(2), 391-429.
16. Gambacorta, L., & Shin, H.S. (2018). Why bank capital matters for monetary policy. *Journal of Financial Intermediation*, 35, 17-29.
17. Glasserman, P., & Tangirala, G. (2016). Are the Federal Reserve's stress test results predictable? *Journal of Alternative Investments*, 18(4), 82-97.
18. Gropp, R., & Heider, F. (2010). The determinants of bank capital structure. *Review of Finance*, 14(4), 587-622.
19. Hirtle, B., Kovner, A., & Plosser, M. (2019). The impact of supervision on bank performance. *Journal of Finance*, 75(5), 2765-2808.
20. Konovalova, N., & Caplinska, A. (2020). Impact analysis of factors influencing bank capital management. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 8(2), 256-270.
21. Lautenschläger, S. (2018). Setting supervisory priorities – from identification to action. Speech at the SSM Conference, Frankfurt, November 2018.
22. Myers, S.C., & Rajan, R.G. (1998). The paradox of liquidity. *Quarterly Journal of Economics*, 113(3), 733-771.
23. Nouy, D. (2014). Towards more harmonised supervision in Europe. Speech at the Conference on European Banking Supervision, Paris, December 2014.
24. Nouy, D. (2017). Making the Single Supervisory Mechanism work. Speech at the ECB Forum on Banking Supervision, Frankfurt, November 2017.
25. Shrieves, R.E., & Dahl, D. (1992). The relationship between risk and capital in commercial banks. *Journal of Banking & Finance*, 16(2), 439-457.
26. Tarullo, D.K. (2014). Stress testing after five years. Speech at the Federal Reserve Third Annual Stress Test Modeling Symposium, Boston, June 2014.